

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 29-04-2020 r.

Adam Bodnar

KMP.571.3.2020.RK

**Pan
Mateusz Morawiecki
Prezes Rady Ministrów**

Al. Ujazdowskie 1/3
00-583 Warszawa

Wielce Szanowny Panie Premierze,

wykonywając powierzoną mi przez ustawodawcę funkcję krajowego mechanizmu prewencji tortur¹, monitoruję sytuację w miejscach pozbawienia wolności, w celu wskazania odpowiednim władzom, potencjalnych obszarów ryzyka, których dalsze funkcjonowanie stwarza możliwość pojawienia się tortur oraz innych form złego traktowania osób przebywających w detencji. **Ryzyko to może bowiem wynikać z praktyki, ale również z brzmienia obowiązujących przepisów prawnych.** Dlatego też krajowe mechanizmy prewencji tortur, działające w ramach systemu OPCAT², posiadają uprawnienia do opiniowania obowiązujących i projektowanych przepisów prawnych³. Jednak to, czy system zapobiegania torturom będzie skuteczny, zależy już od woli władz, do których krajowy mechanizm (w Polsce – Rzecznik Praw Obywatelskich) kieruje swoje uwagi i propozycje rozwiązań służących ochronie osób pozbawionych wolności. Brak woli współpracy ze strony władz jest jednak nie tylko sprzeczny z ideą funkcjonowania i postanowieniami OPCAT⁴, ale osłabia również ochronę osób przebywających w detencji przed torturami.

¹ Zob. Art. 1 ust. 4 ustawy z dnia z dnia z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r., poz. 627).

² Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192).

³ Zob. art. 19 pkt. c) OPCAT. Zobacz również wytyczne Podkomitetu ds. Prewencji Tortur ONZ (SPT) dotyczące krajowych mechanizmów zapobiegawczych pt. *Guidelines on national preventive mechanisms*, 9 grudnia 2010 r., CAT/OP/12/5, par. 28 i 35; Jedenasty raport roczny SPT, 26 marzec 2018 r., CAT/C/63/4, par. 54 oraz publikację Biura Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka pt. *Preventing Torture: The Role of National Preventive Mechanisms A Practical Guide*, Professional Training Series No. 21, New York and Geneva 2018 s. 5-6.

⁴ Zob. Art. 22 OPCAT.

Wierzę jednak, że mając na względzie uwagi i rekomendacje Podkomitetu ds. Prewencji Tortur ONZ (SPT), wyrażone w raporcie z wizyty w Polsce w 2018 r.⁵, podda Pan Premier wnikliwej analizie przedstawione przeze mnie poniższe uwagi.

Powodem kierowania do Pana Premiera niniejszego wystąpienia są niedawne zmiany przepisów ustawy o Służbie Więziennej, w wyniku których personel jednostek penitencjarnych otrzymał możliwość stosowania dodatkowego środka przymusu bezpośredniego w postaci przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej. Swoje zastrzeżenia do tych zmian wskazywałem już na etapie prac legislacyjnych⁶. Ustawodawca nie wziął ich jednakże pod uwagę.

Art. 39 ustawy z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2020 r., poz. 568) znowelizował art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, przyznając tej formacji prawo do stosowania broni umożliwiającej obezwładnianie osób za pomocą energii elektrycznej (np. paralizatorów typu Taser)⁷. Zgodnie z przyjętą ustawą funkcjonariusze Służby Więziennej mogą używać broni elektrycznej, w przypadkach określonych w art. 11 pkt 1–6, 8, 9 i 11–14 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2019 r., poz. 2418).

Moje wątpliwości budzi już sam moment wprowadzonych zmian. W uzasadnieniu projektu ustawy czytamy bowiem, że *przyznanie funkcjonariuszom Służby Więziennej uprawnienia do korzystania z dodatkowego środka przymusu bezpośredniego, poszerzające gamę dostępnych środków i umożliwiające zastosowanie środka najbardziej adekwatnego do sytuacji uzasadniającej użycie przymusu, wprowadzane jest jako rozwiązanie o charakterze stałym, może mieć jednak szczególne znaczenie w kontekście zagrożenia epidemicznego związanego z COVID-19, np. w przypadku konieczności wykonania zadań służbowych w zmniejszonej obsadzie kadrowej*⁸. **Przyznane zatem Służbie Więziennej uprawnienia nie mają na celu prewencji i zwalczania COVID-19 oraz reagowania na sytuacje wywołane chorobą koronawirusową, lecz są *de facto* wyposażeniem służby w nowy środek przymusu bezpośredniego, jedynie pod pozorem walki ze skutkami COVID-19.**

⁵ Zob. Raport z wizyty SPT w Polsce, przeprowadzonej w dniach 9-18 lipca 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, par. 27, 28, 32 i 33.

⁶ Zob. Część XI uwag przedstawionych Marszałkowi Senatu RP w piśmie z dnia 30 marca 2020 r., znak V.7100.5.2020.PM. Dokument dostępny pod adresem:

<https://www.rpo.gov.pl/pl/content/koronawirus-uwagi-rpo-do-specustawy-o-tarczy-antykryzysowej-dla-senatu>

⁷ Zob. Art. 39 ustawy z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2020 r., poz. 568).

⁸ Zob. Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw z dnia 26 marca 2020 r., druk nr 299, pkt. 2.145. Zmiany w ustawie o Służbie Więziennej.

Uzasadnienie projektu ustawy w sposób bezpośredni wskazuje również, że przyznanie funkcjonariuszom uprawnienia do korzystania z broni elektrycznej przewidziane jest jako stałe rozwiązanie systemowe, a sytuacja wywołana pandemią COVID-19 nie jest samodzielną przesłanką zmian legislacyjnych i ma wyłącznie pomocniczy, dodatkowy charakter.

Niepokoi mnie również fakt, że przed uchwaleniem zmiany prawa nie odbyła się w zasadzie żadna merytoryczna debata w tym zakresie. Wydawać by się mogło, że w przypadku tak ważnych zmian legislacyjnych, które wywierają wpływ na życie i zdrowie ludzkie, szeroka publiczna debata z udziałem ekspertów, przedstawicieli zainteresowanych środowisk (w tym samej Służby Więziennej, środowiska akademickiego i organizacji pozarządowych) oraz konsultacje społeczne powinny być standardem. Niezależnie od podnoszonych argumentów i ostatecznych decyzji, takie konsultacje pozwoliłyby ustawodawcy na refleksję w zakresie problemów pojawiających się w jednostkach penitencjarnych i wypracowanie nowych, skutecznych rozwiązań. **Powyższy tryb procedowania budzi mój niepokój i zdecydowany sprzeciw. Mamy przecież jako społeczeństwo gorzkie doświadczenia wyniesione ze sprawy Igora Stachowiaka, który zmarł w czasie stosowania tortur z użyciem paralizatora.**

Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT), poza negowaniem konieczności stosowania broni elektrycznej w jednostkach penitencjarnych (co zostanie omówione w dalszej części niniejszego wystąpienia), podkreśla, że każda decyzja dotycząca kwestii wyposażenia funkcjonariuszy w broń elektryczną powinna być podejmowana po dogłębnej debacie prowadzonej na szczeblu krajowej władzy wykonawczej i ustawodawczej⁹.

Niepokoi mnie również fakt, że uprawnienie do używania broni elektrycznej ma stanowić rozwiązanie problemów kadrowych Służby Więziennej, na które zwracał też uwagę SPT podczas wizyty w Polsce¹⁰. Poziom zatrudnienia personelu penitencjarnego ma bowiem bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo w jednostce, reżim w stosunku do osadzonych oraz możliwości organizacji codziennej pracy. Braki w tym obszarze utrudniają rozwój pozytywnych relacji, stwarzają możliwość zaistnienia sytuacji potencjalnie niebezpiecznych oraz sprzyjają wypaleniu zawodowemu¹¹.

Zdaję sobie sprawę, że pandemia COVID-19 wymaga od Służby Więziennej nadzwyczajnych sił i środków oraz stanowi bezprecedensowe wyzwanie. Uważam jednak, że w tej sytuacji konieczne są **kompleksowe, systemowe rozwiązania**, polegające na: zmniejszeniu populacji osób osadzonych w jednostkach penitencjarnych, poprzez szersze

⁹ Zob. Dwudziesty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2010) 28, par. 68.

¹⁰ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce, CAT/OP/POL/ROSP/1, par. 42-43.

¹¹ Zob. Raport SPT z wizyty w Szwecji, CAT/OP/SWE/1, par. 139-140; Zob. Raport CPT z wizyty w Danii, CPT/Inf (2019) 35, par. 77; Raport CPT z wizyty w Wielkiej Brytanii, CPT/Inf (2017) 9, par. 74; Raport CPT z wizyty na Litwie, CPT/Inf (2019) 18, par. 68-70. Zobacz również uwagi CPT w zakresie odpowiedniego wynagrodzenia personelu penitencjarnego i konieczności służby w godzinach nadliczbowych, wyrażone w raportach z wizyt: w Gruzji, CPT/Inf (2019) 16, par. 96; na Litwie, CPT/Inf (2019) 18, par. 69 oraz na Cyprze, CPT /Inf (2018) 16, par. 98.

stosowanie środków o charakterze nieizolacyjnym¹², podjęciu działań na rzecz poprawy sytuacji kadrowej w Służby Więziennej (w tym rozważenie podniesienia poziomu wynagrodzenia)¹³, zapewnieniu osadzonemu i personelowi odpowiedniego wsparcia psychologicznego¹⁴ oraz wsparciu merytorycznym funkcjonariuszy w postaci szkoleń, ukierunkowanych na ochronę praw człowieka, komunikację interpersonalną i techniki takie jak negocjacje i mediacja, które umożliwią rozładowanie napięcia w trudnych sytuacjach i ograniczą konieczność stosowania przymusu bezpośredniego podczas interakcji personelu z osadzonymi¹⁵. Personel penitencjarny powinien zostać również zapoznany z międzynarodowymi standardami postępowania z osobami pozbawionymi wolności w kontekście choroby COVID-19, wypracowanymi przez SPT, CPT i WHO oraz korzystać w szerszym niż dotąd zakresie z kamer przenośnych i kamer noszonych na mundurach (tzw. *body cameras*). W szczególności w kamery te powinni zostać wyposażeni funkcjonariusze tzw. pierwszej linii kontaktu z osadzonymi (oddziałowi i funkcjonariusze działu ochrony dokonujący interwencji w sytuacjach trudnych)¹⁶. Powyższe rozwiązania poprawią moim zdaniem jakość pracy funkcjonariuszy, ochronią ich przed pomówieniami i pozwolą w sposób optymalny korzystać z ich potencjału zawodowego, w zgodzie z międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka.

Uważam również, że dla zapobiegania eskalacji niebezpiecznych zachowań osadzonych i budowy właściwej atmosfery w jednostkach penitencjarnych, władze państwowe, w tym Ministerstwo Sprawiedliwości, Służba Więzienna i kierownictwo jednostek penitencjarnych powinno **zmienić sposób komunikacji z osadzonymi**, o czym

¹² Zob. Komunikat Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka Michelle Bachelet z dnia z dnia 25 marca 2020 r., dostępny na stronie:

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25745&LangID=E>

Zobacz również wytyczne SPT w związku z pandemią koronawirusa z dnia 25 marca 2020 r. pt. *Advice of the Subcommittee on Prevention of Torture to States Parties and National Preventive Mechanisms relating to the Coronavirus Pandemic (adopted on 25th March 2020)*, pkt. 9 oraz wytyczne CPT dot. pandemii COVID-19 pt. *Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty in the context of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic issued on 20 March 2020*, CPT/Inf (2020)13, pkt. 5.

¹³ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce, CAT/OP/POL/ROSP/1, § 42-43; Wytyczne CPT dot. pandemii COVID-19 pt. *Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty in the context of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic issued on 20 March 2020*, CPT/Inf (2020)13, pkt. 3.

¹⁴ Zob. Wytyczne SPT dot. koronawirusa z 25 marca 2020 r., część II, par. 9, pkt. 19; Wytyczne CPT dot. pandemii COVID-19, CPT/Inf (2020)13, pkt. 6.

¹⁵ Zob. Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli), Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 17 grudnia 2015 r., Reguły nr 75 i 76; Wytyczne Rady Europy dotyczące rekrutacji i szkolenia personelu penitencjarnego pt. *Guidelines Regarding Recruitment, Selection, Training and Development of Prison and Probation Staff*; przyjęte przez Europejski Komitet Problemów Przeszłości (CDPC) na 76. posiedzeniu plenarnym w dniu 25 kwietnia 2019 r.; Raport SPT z wizyty w Meksyku, CAT/OP/MEX/1, par. 95; Jedenasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2001)16, par. 26 i 27; Drugi Raport Generalny, CPT/Inf (92) 3, par. 60; Raport CPT z wizyty we Włoszech, CPT/Inf (2020) 2, par. 19. Zobacz także uwagi CPT dotyczące pojęcia dynamicznego bezpieczeństwa i opieki, przedstawione w raporcie CPT z wizyty w Grecji, CPT/Inf (2020) 15, par. 23.

¹⁶ Zob. Raport CPT z wizyty w Wielkiej Brytanii, CPT/Inf (2019) 29, § 40; Raport CPT z wizyty w Albanii, CPT/Inf (2019) 28, § 91. Zob. również uwagi CPT w kontekście interwencji personelu penitencjarnego, obejmującej potencjalne użycie siły i sposobu przechowywania nagrań z interwencji, wyrażone w raporcie z wizyty na Litwie w 2018 r., CPT/Inf (2019) 18, § 21.

informowałem już Pana Premiera. Pismo w tej sprawie zostało w dniu 31 marca 2020 r., przekazane Ministrowi Sprawiedliwości, zgodnie z właściwością¹⁷.

Światowa Organizacja Zdrowia podkreśla, że *reakcje psychologiczne i zachowania więźniów lub osób przebywających w innych miejscach pozbawienia wolności mogą różnić się od reakcji pozostałej części społeczeństwa na ograniczenie kontaktów społecznych. Należy zatem zwrócić uwagę na większą potrzebę wsparcia emocjonalnego i psychologicznego, przejrzyste informowanie i podnoszenie świadomości na temat choroby, a także zapewnienie, że utrzymany zostanie stały kontakt z rodziną i krewnymi*¹⁸.

W czasie pandemii działania zmierzające do deeskalacji konfliktu i budowania odpowiedniej atmosfery nabierają moim zdaniem szczególnego znaczenia. Inaczej może dojść do sytuacji nieprzewidzianych i trudnych do opanowania jak np. bunt, czy zamieszki, o czym świadczą dobitnie sytuacja we włoskich więzieniach.

W tym kontekście możliwość stosowania przez funkcjonariuszy Służby Więziennej broni elektrycznej jest wysoce niepokojąca. Może bowiem wprowadzać w jednostce penitencjarnej atmosferę wrogości i zastraszania¹⁹, być niebezpieczna dla zdrowia więźniów, w szczególności osób starszych, chorujących na choroby przewlekłe, choroby sercowo-naczyniowe (a więc grup narażonych na rozwinięcie się ciężkiej postaci choroby COVID-19), czy osób dotkniętych kryzysem zdrowia psychicznego²⁰. Funkcjonariusz podejmując decyzję o użyciu broni elektrycznej będzie się bowiem kierował przebiegiem zdarzenia, które uzasadnia użycie tego środka przymusu. Nie będzie miał wiedzy o stanie zdrowia osadzonego i przebytych lub posiadanych chorobach oraz nie przewidzi tym samym skutków, jakie użycie broni elektrycznej może wywołać. Warto mieć jednak świadomość, że osoby przebywające w zakładach karnych i aresztach śledczych są zazwyczaj bardziej obciążone współistniejącymi chorobami i gorszym stanem zdrowia niż ogół populacji²¹. Ponadto jeśli po broń elektryczną będzie się sięgać **zawsze w sytuacji napotkania oporu (w tym biernego**

¹⁷ Zob. Pismo Zastępcy Dyrektora Biura Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 marca 2020 r., znak BPRM.181.4.3.2020.TI; Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Prezesa Rady Ministrów z dnia 27 marca 2020 r., znak KMP.571.2.2020.RK.

¹⁸ Zob. World Health Organization, Regional Office for Europe, Preparedness, prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention Interim guidance, 15 March 2020, pkt. 3 Planning principles and human rights considerations. Zobacz także pkt. 6 General approach, ust. 3 Risk assessment/risk management.

¹⁹ Zob. Raport CPT z wizyty we Francji w 2006 r., CPT/Inf (2007) 44, par. 170.

²⁰ Jak podkreśla dyrektor naczelny Rethink Mental Illness (organizacji zajmującej się zdrowiem psychicznym w Wielkiej Brytanii) leki przeciwpsychotyczne mogą osłabić serce, co oznacza że tasery mogą mieć potencjalnie śmiertelne skutki dla osób je stosujących. Zob. <https://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/health-news/mentally-ill-patients-were-tasered-more-than-50-times-in-three-years-8606726.html> Zobacz również poglądy CPT na temat potencjalnych skutków dla zdrowia wskutek użycia broni elektrycznej oraz grup ryzyka, wyrażone w Dwudziestym Raporcie Generalnym, CPT/Inf (2010) 28, par. 79.

²¹ Zob. World Health Organization, Regional Office for Europe, Preparedness, prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention Interim guidance, 15 March 2020, Pkt. 1. Introduction i 2. Rationale. Dokument w polskiej wersji językowej dostępny na stronie: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/koronawirus-who-przedstawi%C5%82a-zalecenia-ws-walki-z-pandemia-w-miejscach-pozbawienia-wolnosc>

oporu), taka praktyka może mieć głęboko negatywne skutki w kwestii postrzegania funkcjonariuszy przez opinię publiczną²².

Broń elektryczna (w tym tasery) może być też wykorzystywana jako narzędzie tortur²³, co miało już miejsce, także w Polsce i zostało potwierdzone prawomocnymi wyrokami sądowymi²⁴. Warto mieć świadomość, że ryzyko tortur wzrasta w sytuacjach zwiększonej izolacji (na przykład dzisiaj, w czasie zagrożenia pandemią), gdzie kontakt ze światem zewnętrznym jest ze względów bezpieczeństwa ograniczany lub całkowicie zakazany, a instytucje nadzoru i kontroli mają ograniczone możliwości działania.

Wprowadzone przez polskiego ustawodawcę rozwiązanie jest też sprzeczne z międzynarodowymi regułami dotyczącymi traktowania więźniów²⁵ i zaleceniami instytucji działających w obszarze ochrony praw człowieka i prewencji tortur: Komitetu Przeciwko Torturom (CAT)²⁶, Specjalnego Sprawozdawcy ds. Tortur²⁷, Komitetu Praw Człowieka (Human Rights Committee)²⁸, Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT)²⁹. **Analiza uwag i rekomendacji tych instytucji wskazuje, że broń elektryczna może być nadużywana, wykorzystywana do torturowania więźniów, a jej stosowanie może prowadzić nawet do zgonów.** W związku z powyższym nie powinna być używana w jednostkach

²² Zob. Dwudziesty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2010) 28, par. 72.

²³ Zob. Informacje agencji prasowej Reuters <https://www.reuters.com/investigates/special-report/usa-taser-jails/> oraz oświadczenie Specjalnego Sprawozdawcy ONZ ds. Tortur Nilsa Melzera dot. przypadków użycia broni elektrycznej w amerykańskich więzieniach: <https://www.reuters.com/article/us-usa-taser-un-exclusive/exclusive-u-n-watchdogs-call-for-probe-of-taser-assaults-in-u-s-jails-idUSKBN1E12GR> Zob. również publikację pt. *Global Prison Trends 2020*, Penal Reform International and Thailand Institute of Justice, kwiecień 2020, s. 37-38; raporty SPT z wizyt w Brazylii (CAT/OP/BRA/3, par. 15) i Meksyku (CAT/OP/MEX/2, par. 24) oraz wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 23 maja 2019 r. w sprawie Kanciał p-ko Polsce (skarga nr 37023/13) i z dnia 25 stycznia 2018 r. w sprawie Sidiropoulos i Papakostas p-ko Grecji (skarga nr 33349/10).

²⁴ Zob. Wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 19 lutego 2020 r. dot. policjantów torturujących Igora Stachowiaka w Komisariacie Policji Wrocław-Stare Miasto.; Wyrok Sądu Rejonowego Lublin Zachów w Lublinie, IV Wydział Karny z dnia 30 stycznia 2018 r. (sygn. akt IV K 717/17).

²⁵ Zob. Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli), Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 17 grudnia 2015 r., Reguła 82; Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów, Reguły 69.1, 69.2 i 69.3.

²⁶ Zob. Konkluzje i zalecenia CAT dla Polski, 29 sierpień 2019 r., CAT/C/POL/CO/7, par. 19 pkt. a) i par. 20 pkt. e) oraz dla Portugalii, 19 luty 2008 r., CAT/C/PRT/CO/4, par. 14. Obszerne omówienie stanowiska CAT w zakresie broni elektrycznej można też znaleźć w publikacji: Manfred Nowak, Moritz Birk, Giuliana Monina, *The United Nations Convention Against Torture and its Optional Protocol, A Commentary Second Edition*, Oxford University Press, 2019, str. 469.

²⁷ Zob. Sprawozdanie Specjalnego Sprawozdawcy ds. Tortur, 72 sesja Walnego Zgromadzenia ONZ, 20 lipca 2017 r., A/72/178, par. 54, 56 i 57.

²⁸ Zob. Human Rights Committee, General comment No. 36 (2018) on article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the right to life, 30 October 2018, CCPR/C/GC/36, par. 14. Zobacz także: Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990.

²⁹ Zob. Dwudziesty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2010) 28, par. 71 i 72; Raport CPT z wizyty w Gruzji w 2014 r., CPT/Inf (2015) 42, par. 111; Raport CPT z wizyty w Finlandii w 2008 r., CPT/Inf (2009) 5, par. 102; Raport CPT z wizyty we Francji w 2006 r., CPT/Inf (2007) 44, par. 170.

penitencjarnych, a tym bardziej w więziennych placówkach medycznych i oddziałach psychiatrycznych.

Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. Tortur zwrócił ponadto uwagę, że tego typu broń, choć została stworzona do obezwładniania i jest generalnie uznawana za *mniej śmiertelnością, zadaje ból i cierpienie, w celu ukierunkowania zachowania osoby wobec której jest użyta. Jej użycie może też rodzić inne, negatywne skutki, jak np. poważne ryzyko obrażeń głowy, powstałe w wyniku niekontrolowanego upadku po użyciu paralizatora*³⁰.

Chciałbym też zwrócić Panu Premierowi uwagę na kształt uchwalonych przepisów.

1. Służba Więzienna będzie mogła używać broni elektrycznej w znacznie szerszym zakresie niż na przykład Policja. W przeciwieństwie do tej formacji funkcjonariusze Służby Więziennej będą mogli używać broni elektrycznej w celu: wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem (art. 11 pkt. 1 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej), przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego (art. 11 ust. 4), ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego (art. 11 ust. 6), pokonania biernego oporu (art. 11 ust. 12) oraz przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji (art. 11 ust. 14)³¹.

2. Ustawa określa bardzo ogólne przesłanki zastosowania broni elektrycznej przez personel penitencjarny. W zasadzie funkcjonariusz może użyć broni w dowolnym momencie, np. w przypadku biernego oporu osadzonego, próby samookalczenia, niszczenia mienia, odmowy wykonania polecenia, konieczności zatrzymania więźnia. Istnieje więc olbrzymie ryzyko nadużywania tego typu broni, które może przybrać wręcz formę tortur i aktów okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania oraz karania. Ponadto warunki więzienne, dynamika niebezpiecznych sytuacji i stres, mogą utrudnić lub wręcz uniemożliwić użycie tego typu broni w sposób krótkotrwały, co stwarza poważne ryzyko dla zdrowia i życia osadzonych.

3. Samodzielna przesłanka użycia broni elektrycznej polegająca na wyegzekwowaniu od więźnia wymaganego prawem zachowania, zgodnie z wydanym przez funkcjonariusza poleceniem, jest sprzeczna z zaleceniami CPT, wskazanymi w raporcie z wizyty w Polsce w 2017 r. (odnoszącymi się do policjantów). Zdaniem CPT paralizatory mogą być używane tylko wtedy, gdy istnieje realne i bezpośrednie zagrożenie życia lub ryzyko poważnych obrażeń. **Użycie takiej broni wyłącznie w celu wyegzekwowania**

³⁰ Zob. Sprawozdanie Specjalnego Sprawozdawcy ds. Tortur, 72 sesja Walnego Zgromadzenia ONZ, 20 lipca 2017 r., A/72/178, par. 54, 56 i 57.

³¹ Zob. Art. 39 ustawy z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2020 r., poz. 568); art. 25 ust. 1 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r., poz. 2418).

zastosowania się do polecenia, jest niedopuszczalne³². CPT wskazuje również, że tego typu broń nie powinna być w ogóle używana w jednostkach penitencjarnych, ani stanowić standardowego wyposażenia pracowników będących w bezpośrednim kontakcie z więźniami³³.

4. Ustawa pozwala na stosowanie broni elektrycznej także do pokonania biernego oporu (art. 11 ust. 12 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej). Uchwalona zmiana stoi tym samym w oczywistej sprzeczności z zasadami używania przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej, określonych w art. 25 ustawy. Wyłączają one bowiem możliwość użycia takiego środka przymusu, w celu pokonania biernego oporu. Jest też niezgodna ze standardami CPT, które przewidują użycie takiej broni wyłącznie w sytuacjach, w których istnieje realne i natychmiastowe niebezpieczeństwo dla życia, bądź ryzyko ciężkiego zranienia³⁴.

5. Ustawa nie określa, która grupa funkcjonariuszy Służby Więziennej zostanie zaopatrzona w broń elektryczną. Czy będą to wyłącznie funkcjonariusze Grupy Interwencyjnej Służby Więziennej (GISW), czy też wybrani funkcjonariusze działu ochrony jednostek penitencjarnych. Na podstawie przepisów ustawy broń elektryczną mogą też otrzymać funkcjonariusze tzw. *pierwszej linii*, mający najczęstszy kontakt z osadzonymi (np. oddziałowi), jak również funkcjonariusze ochraniający szpitale więzienne, w tym pełniący służbę na więziennych oddziałach psychiatrycznych. **Moim zdaniem stosowanie broni elektrycznej wobec pacjentów przebywających na oddziałach więziennej służby zdrowia może być nie tylko niebezpieczne, ale może mieć również wpływ na relacje pomiędzy pacjentem, a personelem medycznym, co ma wpływ na jakość i efektywność leczenia.** Należy też zdawać sobie sprawę, że osoby z poważnymi zaburzeniami zdrowia psychicznego mogą się denerwować, gdy doświadczają psychozy lub manii i mogą wydawać się agresywne, ale mogą to być objawy choroby, a nie brak dyscypliny, czy lekceważenie zasad³⁵. W związku z tym środki przymusu stosowane w instytucjach opieki psychiatrycznej (w tym na więziennych oddziałach psychiatrycznych) muszą uwzględniać aspekt chorobowy osadzonych. Zgodnie ze standardami CPT kryteria zaopatrzenia funkcjonariuszy w broń elektryczną powinny zostać określone zarówno w ustawie, jak i szczegółowych regulacjach³⁶. Polskie przepisy nie spełniają tego wymogu.

6. Przepisy ustawy nie wymagają obowiązkowego badania medycznego osoby wobec której użyto broni elektrycznej. Tylko w przypadku, gdy nastąpiło jej zranienie

³² Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, par. 22; Dwudziesty Raport Generalny, CPT/Inf (2010) 28, par. 70.

³³ Zob. Dwudziesty Raport Generalny, CPT/Inf (2010) 28, par. 71; Raport CPT z wizyty w Gruzji w 2014 r., CPT/Inf (2015) 42, par. 111; Raport CPT z wizyty w Finlandii w 2008 r., CPT/Inf (2009) 5, par. 102.

³⁴ Zob. Dwudziesty Raport Generalny, CPT/Inf (2010) 28, par. 70.

³⁵ Zob. Matilda MacAttram, *Tasers have no place in mental health care*, dostępny na:

<https://www.theguardian.com/healthcare-network/2016/jul/18/tasers-have-no-place-in-mental-health-care>

³⁶ Zob. Dwudziesty Raport Generalny, CPT/Inf (2010) 28, par. 68.

lub wystąpiły inne *widoczne objawy zagrożenia jej życia lub zdrowia*, udziela się jej pierwszej pomocy, a *w razie potrzeby* zapewnia wezwanie kwalifikowanej pierwszej pomocy lub podmiotów świadczących medyczne czynności ratunkowe. Wezwanie takiej pomocy jest też obligatoryjne w sytuacji, gdy funkcjonariusz odstępuje od udzielenia pierwszej pomocy lub gdy osoba poszkodowana sprzeciwia się udzieleniu tej pomocy³⁷. Zgodnie ze standardami CPT każdy przeciwko komu użyto broni elektrycznej, powinien zostać zbadany przez lekarza i w razie konieczności, zabrany do szpitala. Badanie medyczne powinno odbyć się niezależnie od skutków, jakie wywołało użycie tej broni. Na wniosek osadzonego lub jego prawnika należy wydać stosowne orzeczenie lekarskie³⁸.

Reasumując, uważam że decyzja ustawodawcy o przyznaniu funkcjonariuszom Służby Więziennej uprawnienia do stosowania przymusu bezpośredniego w postaci broni elektrycznej była nieuzasadniona. W moim przekonaniu broń tego typu nie powinna być elementem wyposażenia personelu penitencjarnego, a wszelkie propozycje w tej materii powinny zostać omówione bez pośpiechu, w ramach konsultacji społecznych i dyskusji eksperckich. Broń elektryczna może stanowić pewną alternatywę dla broni palnej. **Potrafi być też jednak niebezpieczna i, jak pokazują doświadczenia innych państw i instytucji międzynarodowych, bywa też wykorzystywana do torturowania więźniów i osób zatrzymanych przez organy ścigania.**

Polska, podobnie jak inne państwa, zobowiązana jest do bezwzględnego przestrzegania zakazu tortur, a władze, instytucje i funkcjonariusze państwowi podjęcia działań, które wyeliminują to zjawisko i zminimalizują ryzyko, pojawienia się tortur w przyszłości. **To ważne, cywilizacyjne zobowiązanie znajduje swoją szczególną aktualność dzisiaj, gdy wszyscy odczuwamy skutki globalnej pandemii COVID-19, w szczególności osoby prawnie pozbawione wolności.** Jak bowiem podkreśla Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. Tortur prof. Nils Melzer *najgorsze okrucieństwo to nasza obojętność*³⁹.

Wprowadzenie broni elektrycznej do polskich jednostek penitencjarnych nie stanowi recepty na kryzys zdrowotny wywołany pandemią COVID-19 i kadrowy Służby Więziennej. Jest krokiem wstecz, w stosunku do działań, doświadczeń i dorobku międzynarodowych i krajowych instytucji ochrony praw człowieka oraz organizacji pozarządowych. Poza tym sam kształt przepisów jest niedoskonały i prowadzi do ryzyka niewłaściwych zachowań, w tym tortur. Jestem też przekonany, że decyzja ta odbije się na profesjonalizmie, jakości pracy, wizerunku i bezpieczeństwie samych funkcjonariuszy Służby Więziennej.

³⁷ Zob. Art. 36 ustawy 1 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

³⁸ Zob. Dwudziesty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2010) 28, par. 81.

³⁹ Zob. Oświadczenie Specjalnego Sprawozdawcy ONZ ds. Tortur z okazji Dnia Praw Człowieka, dostępne na: <https://www.ohchr.org/en/issues/torture/srtorture/pages/srtortureindex.aspx>

Z tego też względu, zwracam się z uprzejmą prośbą do Pana Premiera o podjęcie inicjatywy legislacyjnej zmierzającej do zmiany obowiązującego prawa i pozbawienia Służby Więziennej uprawnień do używania broni elektrycznej. Będę wdzięczny za powiadomienie mnie o stanowisku przyjętym przez Pana Premiera w tej sprawie oraz o podjętych działaniach.

Z wyrazami szacunku

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

Do wiadomości:

1. Marszałek Sejmu,
2. Marszałek Senatu,
3. Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego,
4. Minister Sprawiedliwości,
5. Przewodniczący Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka,
6. Przewodniczący Senackiej Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji,
7. Prezes Najwyższej Izby Kontroli,
8. Dyrektor Generalny Służby Więziennej,
9. Rzecznik Praw Pacjenta,
10. Prezes Naczelnej Rady Adwokackiej,
11. Prezes Krajowej Rady Radców Prawnych,
12. Prezes Zarządu Stowarzyszenia Amnesty International,
13. Prezes Zarządu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.